

Helmonds

33

Kwartaalblad
Heemkundekring
Helmont

zomer 2016
€ 2,95

HEEM

*Karelstein
Thans nog tuin, morgen tot puin
Jan Agten
Belevenissen tijdens de Tweede Wereldoorlog*

inhoud

Van de redactie	3
Van het bestuur	4
Agenda	5
Korte berichten	6
Boekbespreking	11
Karelstein staat nog steeds als een huis	14
Thans nog tuin, morgen tot puin	17
Jan Agten	21
Belevenissen tijdens de Tweede Wereldoorlog	25
Begunstigers	31

Van de redactie

Aan de Kanaaldijk, ter hoogte van de Kleine Overbrug, staat sinds mensenheugenis een witte villa die in opdracht van Carel Theodoor van der Bruggen werd gebouwd. Eerder stond op die plek een woning met bedrijfsruimte, opgericht door zijn vader Johan Carel van der Bruggen de heer van Croy. Carel Theodoor erfde het ouderlijke huis en verving het door 'ene kapitale huizinge Karelstein', dat hij vernoemde naar zijn grootvader. In de belendende bedrijfsruimte ontstonden allerlei industrieën. Niet alle ondernemers was het gegund om er een lucratieve bedrijfstak op te bouwen, vaak mislukte dat door een tekort aan kapitaal of incompetentie. Niettemin is Karelstein de bakermat van enkele Helmondse ondernemingen.

Meer romantiek straalt uit van het monument dat vanaf eind zeventiende eeuw de overgang van de Veestraat naar het rustieke kasteelpark vormde. Dat zogeheten poortgebouw werd in 1682 gebouwd in Engels-gotische stijl, maar kreeg in Helmond niet de waardering die het verdiende. Het historische bouwwerk werd rond 1959 afgebroken, nadat het als 'afschuwelijk leelijk en een der lelijkste dingen van de stad' was betiteld. De poort zou afstotelijk zijn en zelfs mensen afschrikken een bezoek aan de nabije burcht te brengen. Hieruit blijkt de scepsis tegen klassieke gebouwen, die het aanzicht van de stad zeer heeft geschaad.

Meer aanzien genoot Jan Agten, die bij koninklijk besluit werd benoemd in de Militaire Willemsorde der vierde klasse.

Deze door koning Willem I ingestelde orde wordt enkel verleend voor daden die getuigen van 'Moed, Beleid en Trouw'. Agten is tot nu toe de enige Helmonder die de onderscheiding ontving. De eer viel hem ten deel voor zijn betoonde moed bij een strijd op Borneo. Dit doet vermoeden dat hij altijd een fiere jongen is geweest, maar dat is enigszins bezijden de waarheid. Door drankmisbruik kwam hij vaak in problemen, maar zijn ontberingen in het vreemdelingenlegioen hebben hem mogelijk tot een positievere levensinstelling geïnspireerd.

Een held was zeker ook August Fritzen uit Aarle-Rixtel. Dat blijkt uit aantekeningen die hij tijdens de Tweede Wereldoorlog maakte en die onlangs werden teruggevonden in het archief van wijlen Mies Sonnemans. De belevenissen waarover August schrijft begonnen in 1942, toen hij aangespoord werd om aan het ondergrondse verzetswerk mee te doen. Zijn authentieke memo's geven een beeld van zijn strijd tegen de Duitse bezetter. Met gevaar voor eigen leven stelde hij een daad van betekenis, waardoor hij gezien mag worden als één van de regionale oorlogshelden.

Ons volgend kwartaalblad verschijnt op 1 oktober 2016. Kopij kunt u tot 1 augustus inzenden aan:

redactie@heemkundekringhelmont.nl
De redactie is niet aansprakelijk voor de inhoud van geplaatste artikelen en behoudt zich het recht voor stukken te weigeren, in te korten of aan te passen.

COLOFON

Bestuur

voorzitter

C. Verhofstadt, Sperwerstraat 6, 5702 PJ Helmond
T: 0492 - 537094
E: c.verhofstadt@heemkundekringhelmont.nl

secretaris

W. van Lieshout, Stationsplein 39, 5701 PE Helmond
T: 0492 - 534857
E: w.lieshout@heemkundekringhelmont.nl

penningmeester

F. 't Sas, Beethovenlaan 49, 5707 PS Helmond
T: 0492 - 520945
E: f.tsas@heemkundekringhelmont.nl

bestuurslid

G. van Liempt, van Weerden Poelmanstraat 14, 5703 CS Helmond,
T: 0492 - 554233
E: g.liempt@heemkundekringhelmont.nl

bestuurslid

Th. Van Stokkum, Paukenstraat 14, 5702 JP Helmond.
T: 0492-533944
E: t.stokkum@heemkundekringhelmont.nl

Lidmaatschap

Kringlidmaatschap incl. abonnement € 25,-
Rekening Rabobank NL10RABO0123855004
of ING nr. NL29INGB 0002641099 t.n.v.
Heemkundekring Helmont

Inlichtingen

algemeen:

E: info@heemkundekringhelmont.nl

Het Baken:

E: baken@heemkundekringhelmont.nl

Public relations

G. van Liempt, T: 0492 - 554233
E: pr@heemkundekringhelmont.nl

Website

www.heemkundekringhelmont.nl

Redactie

Hans Vogels, Martin Geerts, Berry Wijnen, Kelly Geerts,
Marinus van den Elsen
E: redactie@heemkundekringhelmont.nl

Vormgeving/layout:

Marinus van den Elsen
Druk: Drukkerij Van Stiphout

Foto's gemaakt door/met dank aan:

J.H.C. Hegeman, RHCe, Gemeente Helmond, Henk van Dijk,
Hans Vogels, Marinus van den Elsen, internet.

Omslag voorzijde: Ansichtkaart van de kasteelpoort (±1920)
(J.H.C. Hegeman).

Omslag achterzijde: Display voor de ZieZo zelfbedieningswinkel van Edah uit de zestiger jaren. Let op het klein uitgevallen winkelwagentje! Ontworpen door reclametekeenaar Martien van den Heuvel, die bij Edah in vaste dienst was. (techniek: plakaatverf op karton, collectie Edah Museum Helmond).

Dit is een uitgave van
Heemkundekring Helmont.
Gesticht op 24 mei 1948.

Van het bestuur

Het project stolpersteine verkeerd in een vergevorderd stadium. Met stolpersteine worden stenen bedoeld waarin herinneringen aan verdreven en vermoorde Joden zijn aangebracht. Ze worden ook wel struikelstenen genoemd. Niet enkel omdat ze in trottoirs worden ingelegd, maar vooral omdat je er zowel met je hoofd als je hart over struikelt en je moet buigen om het opschrift te kunnen lezen.

Sjaak de Waal heeft een veelheid aan informatie verzameld over Joodse mensen die korte of lange tijd in Helmond woonden of ondergedoken zijn geweest. Ze zijn allen opgepakt en weggevoerd naar concentratiekampen in Duitsland. Als alles is geverifieerd, zullen we de gemeente aanbevelen om ter herdenking van de getroffen stolpersteine te

Onze Heemkamer

Elke donderdag bent u welkom op onze heemlocaties in het stadshobbycentrum Het Baken, Pastoor van Leeuwenstraat 23, 5701 JS Helmond. Van 9.45 tot 12.00 uur en van 13.30 tot 15.30 uur is de genealogiekamer geopend. Hier willen wij u behulpzaam zijn bij het uitzoeken van uw stamboom.

's Morgens van 10.00 tot 12.00 is de heemkamer enkel toegankelijk voor leden. 's Middags van 14.00 tot 16.00 uur is de kamer openbaar voor het verwerven van informatie en

plaatsen in de trottoirs vóór hun gewezen woon- of verblijfadressen.

De werkgroep 'Helmond binnen de Wallen', heeft gedurende een aantal jaren gegevens verzameld over de geschiedenis van de percelen en huizen in het oude centrum van onze stad. De informatie wordt opgeslagen in een database en middels een website toegankelijk gemaakt. Het is een project wat al lang loopt. We zijn nu tot een definitieve opzet gekomen en hopen het werk binnen afzienbare tijd te kunnen afronden. Het geduldwerk van de werkgroep verdient dit.

Nogmaals een oproep aan de leden om deel te nemen aan de diverse werkgroepen, we hebben echt mensen nodig, de leeftijd begint bij verschillende leden te tellen.

Een goede zomer en een fijne vakantie toegewenst.

kunt u desgewenst onze collecties en bibliotheek kosteloos raadplegen. Altijd staat gezelligheid en kennisverrijking voorop.

Dank voor uw giften en donaties

Met enige regelmaat ontvangen wij giften en donaties. Al deze schenkingen, groot of klein, worden door ons bijzonder gewaardeerd. Door de veelheid is het vaak niet mogelijk iedereen persoonlijk te bedanken.

Daarom zeggen wij langs deze weg hartelijk dank aan allen die Heemkundekring Helmont een warm hart toedragen.

Agenda

U ontvangt voor de lezingen en excursies géén afzonderlijke uitnodigingen. Noteer daarom onderstaande data in uw agenda of op uw kalender. Suggesties voor lezingen en excursies blijven van harte welkom.

Dinsdag 20 september

Excursie naar:

'Museum Techniek met een Ziel'

Het in 2003 geopend museum exposeert, met een sprankje nostalgie, de evolutie van elektrische apparatuur. Op een oppervlakte van circa zeshonderd vierkantenmeter zijn technische objecten van 1900 tot heden bijeengebracht. In een woonkamer, een winkel en een keuken, wordt een beeld van de huishoudelijke ontwikkeling gegeven. Ook is er een expositie over het leven in Neerkant e.o. tijdens de Tweede Wereldoorlog en zijn er collecties met betrekking tot medische fotografie, film, dia's en kantoorapparatuur. Er is een technische bibliotheek waarvan iedereen die iets van techniek wil weten, gebruik kan maken.

Vertrek 13:00 uur vanaf de parkeerplaats Rembrandtlaan (Con Brio) of rechtstreeks. Aanvang 14:00 uur. Inschrijving t/m 13 september bij Gerry van Liempt: telefonisch 0492-554233 of via e-mail g.liempt@heemkundekringhelmont.nl Bijdrage 3 euro per persoon. Géén museumjaarkaart. Het museum kunt u vinden aan de Dorpsstraat 23, 5758 AM Neerkant. (Tel. 077-8442031)

Dinsdag 18 oktober

Excursie naar:

'Stichting Museum de Kantfabriek'

Nadere informatie volgt.

RECENSIE

Het rijke Roomse leven

Op 29 maart hield de heer René Bastiaanse, van het Brabants Historisch Informatie Centrum in 's Hertogenbosch een lezing in wijkhuis De Fonkel over het rijke Roomse leven. Dat was het leven in Brabant in de periode 1860 tot circa 1960, in de tijd dat op zondagen alle kerken nog vol zaten.

In de jaren zestig waren er in Helmond nog veertien parochies met in totaal ongeveer dertig priesters. Daar is inmiddels niet veel van overgebleven. Bijna iedere familie had toen als statussymbool een heeroom of een tante zuster en je zou het niet denken, maar Nederland was in die tijd het meest katholieke land ter wereld. Nederland was ook een fanatiek missieland. Twee procent van alle katholieken ter wereld woonde in Nederland, maar wij leverden wel één op de negen

missionarissen. In 1964 waren er ruim achtentachtig honderd paters, fraters en zusters in de missie werkzaam. Dat is gemiddeld zes per parochie. De ouderen onder ons hebben destijds in hun kindertijd dan ook allemaal wel geld of zilverpapier gespaard voor de missie. Wat er naderhand met dat zilverpapier is gebeurd weet geen mens, maar waarschijnlijk is het allemaal weggegooid.

In ieder huis hing een kruisje boven de deur, een wijwaterbakje aan de muur en een Mariabeeldje op het dressoir, of een beeldje van een andere favoriete heilige. Velen denken met nostalgie aan hun eerste H. Communie, de jeugdijaren als misdienaar of lid van de scouting. En wie herinnert zich niet de kruisweg op Goede Vrijdag, het askruisje, de vastentijd en de catechismus. Het aantal geestelijken steeg tussen 1920

In het missiehuis Christus Koning aan de Deurnesweg zijn honderden jonge mannen klaargestoomd voor het 'missiewerk'.

en 1935 met 240 procent en de meeste kloosterorden zagen het aantal paters en nonnen zelfs verdrievoudigen. Vóór 1900 was in Brabant 89,6 % van de bevolking katholiek. Brabant was agrarisch met hoofdzakelijk keuterboertjes. Er was nog geen verstedelijking, er waren honderden dorpjes en Tilburg was met nog geen 40.000 inwoners de grootste stad. Vijfzestig procent van de wegen was onverhard en de dorpen lagen tamelijk geïsoleerd. De kerk en de pastoor hadden een heel invloedrijke positie in het leven van de gelovigen. De leidsmannen in de gemeente waren in volgorde van belangrijkheid, de pastoor, de burgemeester en de onderwijzer. Het onderwijzend personeel bestond ook grotendeels uit nonnen en fraters, die vaak ook hun bijdrage leverden aan buitenschoolse activiteiten als eerste communie, gezamenlijk biechten of processies. Er waren allerlei biechtstoelen, zelfs biechtstoelen met biecht tellers en zelfs biechtstoelen die voorzien waren van een toilet.

Het katholieke geloof had veel invloed op het privéleven van de gelovigen, tot in de slaapkamer toe. De Roomse leer keerde zich immers tegen alles wat naar onkuisheid zweemde. Seks was toegestaan, maar mocht alleen op de voortplanting gericht zijn. De pastoor hield in de gaten

of er op tijd gezinsuitbreiding kwam. Op het grootseminarie werd in het laatste jaar les gegeven in seksualiteit. Vóór het trouwen gaf de pastoor dan ook bruidsonderricht, want de kennis over het gebied bezuiden de navel was bij de meeste mensen nagenoeg nihil. De raad van de pastoor was duidelijk: *“Ge hoeft alleen maar op uw rug te liggen en uw benen op te trekken.”* Eind jaren vijftig luistert de Brabander nog wel naar de pastoor, maar doet lang niet meer wat hij zegt en in de jaren zestig werd de eerste kerk gesloopt.

Overvolle kerken waren een vertrouwd gezicht, zoals hier de Heilig Hartkerk in de Veestraat.

RECENSIE

Rioolwaterzuivering Helmond

Een groep heemleden werd op 21 april geïnformeerd over zowel de relevantie als de werking van de rioolwaterzuivering. Dat die plaatsvindt, is van ongekend belang. Het reinigingsprocédé behelst het vervuilde water van alle vaste, organische- en chemische afvalstoffen te ontdoen, met als doel het schoon terug te brengen in het oppervlaktewater.

De ontwikkeling van de zuivering is historisch gezien nog vrij recent. Al vóór onze jaartelling werd het afvalwater middels een sobere riolering afgevoerd. Van schoonmaken was toen nog geen sprake. Door het ontstaan van steden werd het probleem steeds groter. Men ontdekte dat vervuild water de oorzaak was van de verspreiding van besmettelijke ziekten zoals cholera en tyfus. Zuivering was dan ook dringend gewenst. De eerste methoden vonden rond 1740 plaats. Drink- en afvalwater werden gescheiden en het riool gezuiverd. Sindsdien is het procédé sterk ontwikkeld. Dat was hard nodig, want naast de stoelgang wordt allerlei afval op het riool geloosd. Al het vervuilde water van Helmond e.o. komt in de rioolwaterzuiveringsinstallatie (RWZI) bij Aarle-Rixtel terecht.

Bij het bezoek werd duidelijk hoe het zuiveringsproces tot stand komt en hoe het drab, door een natuurlijk hoogtevverschil of perslucht, door het riool naar

de installatie wordt getransporteerd. De zuivering komt tot stand door middel van een bacteriemengsel en wordt in stappen uitgevoerd. Eerst worden de grove delen verwijderd, vervolgens in bezinktanks de fijnere deeltjes en ten slotte de opgeloste afvalstoffen. Behalve water komen ook andere stoffen vrij, die een nieuwe bestemming krijgen. Het gereinigde water wordt teruggebracht in de natuur. Het is weliswaar géén drinkwater, maar wel geschikt voor flora en fauna. Het voor menselijke consumptie geschikt maken is mogelijk, maar gebeurt niet vanwege het kostenaspect.

Rioolwater bevat veel grondstoffen. De vezels van wc-papier worden hergebruikt voor de productie van isolatiemateriaal en in de toekomst zouden wegen zomaar uit gerecycled afval kunnen bestaan. Bij de RWZI wordt dit in samenwerking met het Waterschap onderzocht. Afvalwater kan in energie worden omgezet. Van slib nuttige materie maken is goed voor het milieu én voor de portemonnee.

RECENSIE

St. Catharinagilde Helmond

Op 26 mei bracht Heemkundekring Helmond een bezoek aan het St. Catharinagilde, één van de vier gildenkorpsen die Helmond telt. Heemkunde is kennis van en onderzoek naar het eigen leefgebied. In die zin is het vreemd dat het gezelschap niet al te groot was. Het was immers een uitgekende gelegenheid om kennis te vergaren over een lokaal folkloristisch en historisch genootschap.

De schutterij of schuttersgilde was in de middeleeuwen een militie bestaande uit burgers die hun stad of dorp beschermden tegen rovers en vijandige legers. Het korps was belast met de handhaving van de orde bij oproer, brand en ontij. Het was een soort politie die voor discipline zorgde, terwijl zij zichzelf met uiterlijk vertoon vermaakten. Ze verleenden waarnodig hulp en hielden de vrijheid en het broederschapideaal hoog.

Van de geschiedenis van het St. Catharinagilde is weinig bekend. Wel wordt in een schepenaakte uit 1420 een altaar van St. Catharina in *Die Haghe* genoemd en is er in 1446 sprake van de *'Sente Katherijnen-Bruderscappen'*. Later wordt het gilde beschreven als *Bruderscappe van St. Catharina-Barbara-Agatha*. Op initiatief van August Sassen werd in 1901 het vijfhonderdjarige bestaan gevierd. Sassen had uit een document het jaar 1401 als stichtingsjaar afgeleid. Daarom wordt aangenomen dat het schutsgilde in 1401 is opgericht.

De naam mag niet geassocieerd worden met schieten. Met schutten wordt in dit kader beschutting bedoeld, bescherming van *outer en beerd* (kerk en huis).

Het gilde kent nog steeds tradities en gebruiken. Zoals de viering van de jaarlijkse patronessen- of teerdag, waarbij gezamenlijk koteletten en brood wordt gegeten. Ook over een potentieel nieuw lid wordt nog met bonen gestemd. In een tinnen kannetje wordt al naar gelang het oordeel, een bruine (tegen) of een witte boon (vóór) gedeponeerd. Middels het zogeheten koningschieten wordt bepaald wie zich een jaar lang koning mag noemen. Hij die het laatste stukje van een houten vogel neerschiet krijgt deze titel en wordt ter onderscheiding met een koningsvest omhangen. Hij mag over het vaandel lopen, een voorrecht dat verder is voorbehouden aan de Paus en het regerende Staatshoofd.

Het St. Catharinagilde, één van de oudste verenigingen van Helmond, houdt deze tradities in ere. Na een kortstondige inzinking floreert het korps. Het kent eredekens, gildenbroeders en jeugdleden. De gildenkamer is sinds 2013 gevestigd op Binderen. Daar vergaderen de gildenbroeders en is ook hun materiaal opgeslagen. In 2015 werd kort nabij de gildenkamer een nieuwe schutsboom in gebruik genomen, die door de gemeente werd geschonken bij het zeshonderdjarige bestaan. Daarmee is het schutsgilde weer helemaal compleet en klaar voor de toekomst.

Reconstructie Cleen Eijndt

De eigenaar van het perceel Cleen Eijndt (Klijn Eijndt) in Stiphout, wil zijn terrein terugbrengen in de oorspronkelijke staat. Wij berichtten dat al eerder in 2011. In dat jaar voerde de Archeologische Vereniging Kempen- en Peelland er een beperkte opgraving uit, met als doel de perceelindeling in kaart te brengen. Volgens het kadastrale plan stonden er in 1830 drie gebouwen. Het ging onder andere om het 'Stamhuijs met aangelah Cleen Eijndt', dat voor het eerst wordt genoemd in het jaar 1643. Het terrein ligt op de hoek van de Lieshoutse- en Kruisschotseweg.

Bij de opgraving werden funderingsmuren, een waterput en gebruiksvoorwerpen aangetroffen, die dateren uit de zestiende- tot de negentiende eeuw. Een uitgebreide documentatie hiervan, wordt bewaard in het depot van het Archeologisch Centrum Helmond en Eindhoven. De eigenaar van het perceel opperde het idee om het stamhuis met bijbouw, het erf en de waterput te reconstrueren, rekening houdend met de vroegere paden en waterlopen.

De vergaande plannen beginnen vorm te krijgen, al kan het project niet bancair worden gefinancierd. Om het te kunnen bekostigen wordt naar alter-

Toekomstige situatie van het gebied Cleen Eijndt.
 ① Woonboerderij. ② Vakwerkboerderij. ③ Stamhuis.
 ④ Bakhuis. (Bestek BRO)

natief kapitaal gezocht. De herbouw is zowel door de provincie als de gemeente gefiatteerd. In een van de (vakwerk) gebouwen moet een theehuis komen en in het stamhuis een museum. Inmiddels zijn er bomen geplant die er vroeger ook gestaan hebben. In de put zijn pluggen aangetroffen die zaden van oude plantensoorten bevatten. Volgens biologen zullen die alsnog spontaan ontkiemen.

Het Cleen Eijndt heeft een historisch verleden. Bij de opgraving werden dan ook specifieke objecten gevonden, waaronder een onbeschadigd Mariabeeldje. Maar ook gebruiksartikelen zoals kommen, schalen en kruiken. Opmerkelijk is een kiezelsteen met een aparte vorm. Er zit een rond gat in waarin een kleiner steentje ligt opgesloten. Het zou een geluksteen kunnen zijn die door een pelgrim, die ooit in Stiphout ter bedevaart ging, is meegebracht. De vondsten zullen mettertijd in het museum te bewonderen zijn.

Boekbespreking

Jan Prinsen, Lia Prinsen-Holland:
Leven in de brouwerij

Dit familieverhaal over vier generaties Prinsen uit Aarle-Rixtel leest als een roman. In een vrolijke schrijfstijl maakt u kennis met Cornelius Princen, die rond 1800 als brouwer wordt aangesteld op kasteel Croy, waar hij het bezoek van koning Lodewijk Napoleon meemaakt. Zijn leven en dat van zijn gezin raakt nauw verbonden met het gezin van kasteelheer Van der Bruggen. Zoon Martinus begint in 1857, tegenover de kerk in Aarle-Rixtel, bierbrouwerij en logement De Zwaan. Kleinzoon Cornelius schopt het tot huisprelaat van de paus en zijn jongste broer Henri neemt de brouwerij over. De vierde generatie, Johan Prinsen, heeft geen animo voor de bierfabriek. Na een aantal omzwervingen keert hij rond 1930 terug naar Aarle-Rixtel en vestigt in de brouwerij een puddingpoederfabriek. Het verhaal vertelt de verbondenheid van de familie Prinsen met de Aarlese dorpsgemeenschap. Het boek bevat vele brieven, persoonlijke notities, aktes en foto's.

Het boek is verkrijgbaar in de boekhandel.
 ISBN: 9789082442809, prijs € 22,95

Wim Daniëls:

De tambour-maitre

Wim Daniëls is voornamelijk bekend als columnist bij het radioprogramma Spijkers met koppen en wegens zijn taal- en woordenboeken. Zijn nieuwe bundel bevat een aantal korte verhalen. Zoals over een jongetje dat als tambour-maitre

een fanfareorkest mag aanvoeren en een vertelling over een gepensioneerde fietsenmaker die geen zin meer heeft zijn resterende leven bandenplakkend door te brengen.

Het zijn typische korte verhalen, vaak hartverscheurend, hilarisch en ontroerend, die verschillende emoties oproepen en uiteenlopende werelden tonen. De gebeurtenissen zijn soms heftig en soms ontroerend. De hoofdpersonages zijn mensen van alledag die een weg proberen te vinden in de wonderlijke wereld, of mensen die hun eigen wereld wonderlijker maken. Naast de tambour-maitre zijn dat een zwemmer, een verzamelaar van manuscripten, de zoon van een uitgebuite arbeider en een jongen die een moord beraamt.

Het boek is verkrijgbaar in de boekhandel.
 ISBN: 9789400407916, prijs € 14,90

Op de plek van de voormalige bioscoop Centraal (het hoge pand) aan de oostzijde van de Markt, stond tot 1880 herberg 'Het Witte Paard'. Tweede huis van rechts is 'Het Hert'. (collectie RHCE)

Nogmaals herberg *Het Witte Paard*

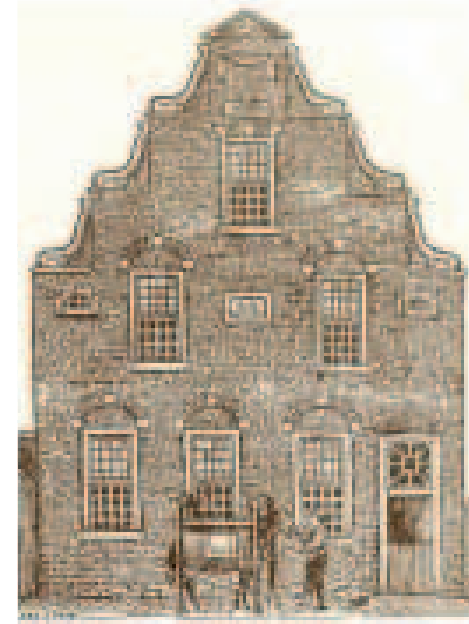
Over de geschiedenis van 'herberg *Het Witte Paard*', die wij in de wintereditie optekenden, kwam een uitgebreide reactie van Wim Boelhouwers. Wim maakt deel uit van de werkgroep 'Helmond binnen de Wallen' en heeft gedurende een aantal jaren informatie verzameld over de geschiedenis van de percelen en huizen in het centrum van onze stad. Het gaat daarbij met name om kavels die lagen binnen het gebied dat begrensd wordt door de voormalige wallen. Wim kwam met een correctie en een hoeveelheid aan nieuwe informatie.

Het artikel boeide mij zeer, zegt Wim. Het is een mooie aanvulling op de gegevens die wij in het project '*Helmond binnen de wallen*' hebben gevonden. De naam 't Witte Paard komt voor het eerst voor in de hoofdgeldlijsten als Peter Loockermans genoemd wordt: '*Peter in 't Witte Paert*'. Dat is in oktober 1660. De verponding die de eigenaar moest betalen bedroeg 5 gulden, 11 stuivers en 1 ort. Hieruit blijkt dat het een vrij groot huis moet zijn geweest.

Het Witte Paard was echter niet het huis met het torentje dat in het artikel genoemd wordt. Het Witte Paard was gebouwd op het perceel waar later de bioscoop Centraal is gebouwd. Twee huizen verder dus. In de huizenlijst van 1736 krijgt dit pand het huisnummer 74. Het is dan in bezit van de kinderen Jan Willems Verausdonk en Johan de Roulou. Daarna blijft het zeer lang in bezit van de familie van Brussel. De herberg wordt

uitgebaat door de huurder Hendricus van Eijndhoven. In de hoofdgeldlijsten wordt als zijn beroep vermeld '*tapper van gedistilleerd, mede van uijtheemse bieren en als borger*'. De laatste in het artikel genoemde van Brussel, Petrus, was eigenaar in 1832. Het pand krijgt dan het kadastrummer D220 (huis, washuis, schuur en erf) en als eigenaar wordt vermeld Pieter van Brussel die het beroep logementhouder uitoefent. Met het kadastrummer ligt de locatie onomstotelijk vast.

Het huis op de foto met het fraaie renaissancegeveltje heette '*Het Hert*'. Ook dit huis heeft een interessante geschiedenis. Zo woonde daar jarenlang de familie Roeffs. Zowel vader Mattheus als zoon Theodorus waren rentmeester. Later komt het pand in bezit van Johanna Molemakers, die gehuwd was met de Deurnese schout Baron van Leefdael. Op 14 mei 1744 wordt het gekocht door Anna Dreijkaars, de weduwe van Jacob van

Liemd. In 1761 gaat het bij deling over naar haar dochter Catharina van Liemd. Catharina sterft kinderloos en bepaalt in haar testament dat het pand in eigendom overgaat naar haar nicht Jacoba van Liempt. Deze Jacoba trouwt op latere leeftijd met Petrus Verhoysen. Over dit huwelijk heeft de geschiedkundige A.M. Frenken de volgende anekdote verteld: Petrus Verhoysen deed op 16 á 17-jarige leeftijd zijn eerste aanzoek aan de 12 jaar oudere Jacoba. Petrus was toen voerman bij het bedrijf van zijn vader. Jacoba antwoordde op zijn aanzoek dat zij geen voerman wilde hebben, maar als hij ging studeren en advocaat werd, zou ze met hem trouwen. Daarop ging hij studeren, werd advocaat en trouwde Jacoba. Petrus en Jacoba verkopen later *Het Hert* en gaan in het buurhuis wonen.

Het Hert krijgt in 1832 het kadastrummer D224. Eigenaar is dan Hendrika Wilhelmina Sanders die het pand op 29-8-1857 verkoopt aan Willem de Vries. Willem is hoefsmid. En daarmee wordt ook verklaard waarom August Sassen een hoefstal voor het huis heeft getekend. In 1883 verkoopt zijn weduwe het huis aan Hermanus Theodorus Goossens, directeur gasfabriek en in 1885 wordt het verkocht aan Carel Frederik Carp, fabrikant. In 1886 wordt het pand gesloopt. Het perceel blijft lange tijd onbebouwd en wordt als tuin bij het naburige huis getrokken. In 1957 wordt het perceel gekocht door Van Mierlo en Zn NV. Deze bankier bouwt er zijn bank. Later wordt deze bank overgenomen door de Algemene Bank Nederland.

Renaissancegevel van Het Hert (1668-1880) getekend door Johan Jacobs naar een schets van August Sassen. (collectie RHCE)

Karelstein

staat nog steeds als een huis

Aan de Kanaaldijk Noord West, ter hoogte van de Kleine Overbrug, staat Huize Karelstein. Het werd gebouwd in 1840 door jonkheer Carel Theodoor van der Bruggen, die het vernoemde naar zijn grootvader. Naast het huis stond een bedrijfsruimte waarin onder andere Piet de Wit een textielbedrijf startte. Later was er de strohulzen en kartonnagefabriek Van Dam gevestigd. Het nu als kantoor in gebruik zijnde huis, is vaak van eigenaar verwisseld. In 1991 werd er brand gesticht en blakerde het van origine witte gebouw gitzwart. Daarna is het, zij het niet in authentieke stijl, hersteld.

De geschiedenis van Karelstein gaat terug tot in de achttiende eeuw, toen het grondgebied waarop het huis werd gebouwd nog deel uitmaakte van de heerlijkheid Croy en Stiphout. De heer van Croy, Johan Carel van der Bruggen, breidde zijn bezittingen in 1792 uit met gronden van de voormalige Abdij van Binderen. Hij promoveerde, evenals Carel Frederik Wesselman van Helmond, de landbouw en veeteelt. Samen hoopten zij de economische toestand in de streek een nieuwe impuls te geven. Daartoe bouwde de jonkheer op het terrein van de voormalige abdij een schaapstal en verbeterde hij de schapenteelt. Door de aanleg van de Zuid-Willemsvaart (1825-1829) werd het goed door midden gesneden en dus moeilijker bereikbaar. Daardoor was hij genoodzaakt de schapenfokkerij naar de westzijde van

het kanaal over te brengen. De Binderse schaapstal werd in 1941 tot kapel ingericht en toegewijd aan Onze Lieve Vrouw van Binderen Lelie onder de Doornen.

Omdat niet alleen de kwaliteit van de wol maar ook de verwerking daarvan zijn brede interesse had, bouwde hij op de uiterste punt van zijn grondgebied, kort nabij de gemeentegrens met Helmond, een woning met bedrijfsruimte die als garenerverij werd ingericht. In 1839 erfde zijn zoon Carel Theodoor het domein waarop het huis en de ververij stonden en liet er 'ene kapitale huizinge Karelstein' bouwen, dat hij vernoemde naar zijn grootvader.

In 1875 werd het pand gesplitst zodat er twee gezinnen konden wonen.

Het rechter gedeelte behield de naam Karelstein, het linker werd 't Witte Huis genoemd. Het gebouw telt van oudsher twee bouwlagen. Beide ingangen zijn via een stenen trapje bereikbaar. Het pand heeft door de sobere classicistische stijl een grote architectuurhistorische waarde. Door de situering aan de Zuid-Willemsvaart is de villa verbonden met de ontwikkeling van Helmond als industriestad.

't Witte Huis, het eigenlijke herenhuis, heeft velerlei bewoners gehad. Het werd eens bewoond door de bierbrouwer Gradus Nikkelen, die er tot na het overlijden van zijn vrouw verbleef. Nikkelen was een huisvriend van Freule Constance van der Bruggen, onder zijn leiding werd het bekende Croy Bier gebrouwen. Het pand werd ook bewoond door het echtpaar Lulofs-Drossaart, de ouders van Pieter Karel Lulofs een scheikundige met grote vermaardheid.

Een latere bewoner was de bekende onderwijzer, historicus en journalist Jac Heeren, die immer trachtte de plaatselijke geschiedenis door te geven en anderen hiervoor enthousiast te maken.

Industrie

Een aantal ondernemers hebben getracht er middels een (textiel)fabriek een inkomen te verwerven. Het streven mislukte vaak door incompetentie of een tekort aan kapitaal. Niettemin kent Karelstein een rijk industrieel verleden. Naast het huis werd kort na de voltooiing van de Zuid-Willemsvaart, een werkhuis gebouwd waarin een turksroodververij was gevestigd. Nadien richtten twee Amsterdamse ondernemers, De Bruine & Kiersch, er een wolfabriek op. Enige jaren later was er de bontweverij van de firma 'Fischer Blom' gehuisvest. Deze verkocht het aan Peter de Wit, textielabrikant en voorloper van de Helmondse Textiel Maatschappij (Hatéma).

Ter hoogte van de Kleine Overbrug staat Karelstein. Het pand werd gebouwd in 1840 door jonkheer Carel Theodoor van der Bruggen. (Collectie RHCE)

Karelstein werd na de brand in 1999 geheel gerenoveerd. (foto Internet)

Erg succesvol was de onderneming niet. In 1887 toen de bedrijfspanden leeg stonden, vestigde Piet de Wit er de *'Bontgoederenfabriek Piet de Wit en Zoon'*. Omdat het bedrijf meer kapitaal nodig had stak jonkheer Emile Wesselman van Helmond er 30.000 gulden in, een investering waar hij weinig van terug heeft gezien. Na Piet's verscheiden kwam de bedrijfsleiding in handen van zijn zoon Peter. Met nieuw kapitaal werd de *'Nederlandse Textielindustrie v/h Piet de Wit en Zn'* opgericht met een maatschappelijk fortuin van 500 mille. Bij akte van 14 april 1898 werd de oprichting een feit en in datzelfde jaar was de nieuwe onderneming bedrijfsklaar. Het was een van de modernste weverijen van het land, waarover het dagblad De Telegraaf schreef: *"Deze weverij is de eerste in ons land, die geheel elektrisch is ingericht"*.

Het bedrijf was nog niet zo lang operationeel toen door enkele crediteuren het faillissement werd aangevraagd, dat bij vonnis van 2 april 1900 werd uitgesproken. Nadat Peter de Wit uit het bedrijf was gezet, draaide het bedrijf onder toezicht van de Raad van Commissarissen nog een korte tijd door.

De grootste aandeelhouders kochten het bedrijf bij een publieke veiling op, daarna stonden de bedrijfsgebouwen weer lang leeg. Het complex werd gekocht door de firma *'Stam en Van Dam'*, de voorloper van het huidige *'Smurfit Kappa'*, die er met een strohulzen- en kartonnagefabriek startte. In 1912 werd deze vennootschap opgeheven en werd Abraham van Dam eigenaar. De oude fabriek werd omstreeks 1920 afgebroken en korte tijd later herbouwd. De fabriek brandde in 1931 deels af, werd in moderne stijl herbouwd en meerdere keren uitgebreid. Vanaf 2007 is Smurfit Kappa gevestigd op het bedrijventerrein *'Zuidoost Brabant'*.

Karelstein is verschillende keren verkocht en werd in 1990 uiteindelijk eigendom van de firma Glass Deco. Op 16 december 1999 werd er brand gesticht wat grote schade aan het monumentale pand aanrichtte. Het werd echter weer in volle glorie hersteld, zij het niet helemaal in de oorspronkelijke stijl. Het maakt nu deel uit van het nieuwbouwproject *'De Groene Loper'*.

Bronnen:

- Jac Heeren *"De geschiedenis van Huize Karelstein onder Aarle-Rixtel"*
- Bert Uijtenbogaart, Heemkring Barthold van Heessel, Aarle-Rixtel
- Wikipedia de vrije encyclopedie
- Regionaal Historisch Centrum
- Helmondsche Courant

Thans nog tuin, morgen tot puin

door Hans Vogels

Hoe het terrein rondom het kasteel er in de middeleeuwen uitzag is niet helemaal duidelijk. Een stadskaart uit 1545 van Jacob van Deventer, toont wel aan dat de burcht toen door een dubbele gracht, het riviertje de Aa en de stadswallen werd omringd. Vanaf de zeventiende eeuw was het kasteel bereikbaar via een Engels-gotische poort, die de overgang van het gebied naar de Veestraat markeerde. Bijna tegelijk met de bouw daarvan werden tuinen aangelegd. Er kwamen vijvers, boomgaarden en een hoenderhof. Het poortgebouw werd in 1959 gedeeltelijk afgebroken, de laatste resten verdwenen begin jaren zestig.

De bouw van het kasteel startte omstreeks 1325. Het verving *'t Oude Huys'*, een adellijke woning met een donjon dat eens op een bescheiden afstand stond. Het kasteel was oorspronkelijk het bezit van de familie Van Berlaer, maar vanaf 1433 het domein van de familie Van Cortenbach. Na het huwelijk van Isobelle van Cortenbach in 1683, behoorde het tot de goederen van het geslacht Van Arberg. De heer van Helmond, Carel Frederik Wesselman, kocht het in 1781.

In 1682 bouwde Cecilia de Gonzagua ter hoogte van de Veespoort een

poortgebouw, dat als toegang tot de kasteeltuin functioneerde. De poort grensde aan de buitengracht van de vesting, die indertijd ook wel als stadsgracht bekend stond. Vanaf de poort liep een statige oprijlaan naar de noordwestelijke toren. In 1923 werd het kasteel gekocht door de gemeente Helmond. De koop kwam tot stand onder voorwaarde dat het voor gemeentelijke doeleinden gebruikt zou worden. In 1923 werd het, na een grondige restauratie, als raadhuis in gebruik genomen. Tegelijk met de verbouwing werd het omliggende gebied aangepast.

In hetzelfde jaar liet de gemeente de bijgebouwen slopen die eerder schade hadden opgelopen door een felle brand. Tot dan waren die in gebruik geweest als stallen en garage. Door de afbraak kwamen de twee wachttorens vrij te staan. Ook de houten toegangsbrug naar het kasteel werd afgebroken en vervangen door een stenen exemplaar. Het rustieke tuinhuisje aan de Zuid-Willemsvaart werd in het midden van de jaren dertig geslecht.

Alles gebeurde naar de ideeën van de Haarlemse tuinarchitect Springer. Deze had velerlei plannen, ook een waarbij de oprijlaan vanaf het zeventiende eeuwse poortgebouw zou verdwijnen. Bij een ander ontwerp werd de poort aan De Wiel gesloopt en het riviertje de Aa gedempt. In zijn definitieve voorstel bleef de oprijlaan gehandhaafd en werd onder

het gebouw aan de Wiel een doorgang met bogen gecreëerd. Het kasteelpark kende vanaf toen twee toegangspoorten.

Verfoeid standpunt

In hoeverre het poortgebouw aan het kanaal toen nog in de oorspronkelijke staat verkeerde is niet duidelijk, circa 1825 zou het pand gerenoveerd kunnen zijn. In 1919 kreeg de weduwe Wesselman van Helmond toestemming voor de restauratie van de vleugel aan de kanaalzijde, die gelijktijdig met een woning werd uitgebreid. Hierdoor werd het gebouw enkele meters verlengd.

In 1937 was de poort onderwerp van gesprek tijdens een raadsvergadering. Het woongedeelte werd destijds verhuurd aan de tuinman, maar vanwege de vochtige staat waarin het verkeerde, was dat niet langer gewenst. Het college van

De kasteelpoort gezien in de richting van de Veestraatbrug. Links het gedeelte wat jarenlang in gebruik was als kantoor van notaris Keulen. (Collectie RHCE)

Zicht op de kasteelpoort vanaf het kanaal. Op de voorgrond de voetgangersbrug (Collectie RHCE)

burgemeester en wethouders wilde het pand verbouwen en enkel als kantoor verhuren. De raad vond de kosten echter te hoog en stelde: *'Het gebouw is nat en 't zal altijd een gepruts blijven, omdat het vocht van onder optrekt. Bovendien is het 'n leelijk ding'*.

De burgemeester vond het poortgebouw mooier dan *'een nieuwerwetsch ding'*, maar wethouder Van Well was niet enthousiast: *'De ingang is behalve leelijk ook heel onpractisch. Vroeger kwam er een rijtuig of kar door, terwijl het tegenwoordig een halsbrekende toer is er door te komen, indien 'n auto aan komt rijden'*. Hij meende dat de smalle doorgang niet langer te handhaven was. Verder vond hij het gebouw *'afschuwelijk leelijk, een der leelijkste*

dingen van de stad'. Bij veel mensen zou het afstotelijke aanzicht een bezoek aan het achterliggende kasteel afschrikken.

De restauratie van het kasteel was echter onder toezicht van Monumentenzorg tot stand gekomen en niets wees erop dat het poortgebouw niet tot het kasteel behoorde. De kans dat het pand onaangetast moest blijven was dus aanzienlijk. Een raadslid vond dat over smaak niet te twisten valt. Hij zou het betreurenswaardig vinden als de poort zou verdwijnen, omdat overal moeite wordt gedaan om oude bouwwerken in stand te houden: *'Wie de geschiedenis nagaat weet wat zich onder deze poort heeft afgespeeld'*. Deze opmerking vond de raad wel humoristisch.

Tenslotte was men de mening toegedaan dat het poortgebouw behouden moest blijven, al was het als woonhuis beslist ongeschikt. Het voorstel om het als kantoor te bestemmen en te verhuren werd aangenomen. Het kantoor werd in gebruik genomen door notaris Keulen. Het gebouw bleef nog 22 jaar staan,

totdat het in 1959 werd afgebroken om plaats te maken voor de verfoeide Traverse. Jan Overzier, leider van de Anti-Luchtbrugpartij in de Helmondse gemeenteraad, kreeg toch nog gelijk met zijn slogan: *'Thans nog tuin, morgen tot puin'*.

Bron: Regionaal Historisch Centrum.

De Kasteellaan, gezien in de richting van de Veestraat. Op de achtergrond de in 1959 gesloopte kasteelpoort. (Collectie RHCe)

door Pierre van de Meulenhof

Jan Agten, de enige Helmonder die ooit de Militaire Willems-Orde kreeg

Bijna anderhalve eeuw geleden onderscheidde Jan Agten zich op Borneo zodanig dat hij door de koning tot ridder in de vierde klasse der Militaire Willemsorde werd benoemd. Een aardig moment om stil te staan bij het bewogen leven van deze Helmonder, waarvan ik met trots kan zeggen dat hij mijn overgrootvader was. De onderscheiding betekent niet dat Jan altijd een fiere jongen is geweest. Het tegendeel is waar, maar daarvoor moet men zich verplaatsen in de tijd waarin hij leefde.

Overmatig drankmisbruik kwam in zijn tijd veelvuldig voor en ook Jan Agten bezondigde zich daaraan. Hij was vrijgeloofd voor de militaire dienstplicht, maar kwam tot een schikking met Adriaan Jaspers, een zoon van de kleermaker. Voor een fikse bedrag nam hij de dienstplicht van hem over. De beschikking over dat geld kan bijgedragen hebben aan zijn vrije en nonchalante levensstijl. Op 6 augustus 1841 wordt hij, samen met de eenentwintig-jarige Antonie Duimelings, beschuldigd van ernstige mishandeling. Ze zouden de Helmondse protestant Karel Anton een fikse aframmeling hebben gegeven en hem vervolgens in de Ameide hebben gegooid. Aan beiden

wordt een half jaar celstraf en een boete van 100 gulden opgelegd.

Na zijn vrijlating neemt hij dienst in het leger, maar zijn leefwijze en eigenzinnigheid achtervolgen hem. Op 28 februari 1843 wordt hij, nadat hij 's nachts in zijn eetketel heeft gewaterd, bestraft met een verblijf van acht dagen in de politiekamer. Op 4 september volgt een straf van vier dagen politiekamer voor het verwaarlozen van zijn schoeisel en op 5 oktober nog eens vier dagen voor het veronachtzamen van zijn zakboekje.

In het nieuwe jaar 1844 is het weer raak als kolonel Mariol hem veroordeeld tot acht dagen provoost (licht arrest)

op de infanterie in te dringen. Vele malen wordt de aanval herhaald maar met de meeste koelbloedigheid en bedaardheid afgeslagen.

Met het stoomschip De Onrust vertrekt Jan met zijn regiment naar de Westkust van Borneo om station te houden. Daar aangekomen maakt het schip een tocht met de resident van de Wester afdeling naar Sinkowang vanwaar het vertrekt naar Sintang, met het doel de voortvluchtige Pangerans gevangen te nemen of te verjagen. Bij deze actie wordt de commandant, luitenant ter zee eerste klasse Gaijmans, onderscheiden met de Militaire Willemsorde der vierde klasse. Bij de aanval en inneming weet Jan Agten zich als fuselier zodanig te onderscheiden dat ook hij bij koninklijk besluit wordt benoemd in de Militaire Willemsorde der vierde klasse.

Jan Agten overlijdt in 1896 op de leeftijd van 74 jaar en 10 maanden. Op 27 juni staat als enige algemene kennisgeving een rouwadvertentie in de krant, waarin melding wordt gemaakt van een begrafenis met militaire eer en een Heilige Mis in de Lambertuskerk. Het nieuws van de week schrijft later:

Het schip De Onrust waarmee Jan Agten vervoerd werd naar Soengie Man, waar hij zijn heldendaden verrichtte.

'Ruim negen uur begaf het kader der schutterij, onder commando van de tweede luitenant Sporenberg, zich naar het sterfhuus waar ook de Harmonie Phileutonia aanwezig was om de Indische held onder de droeve tonen van de muziek grafwaarts te geleiden'.

Op de lijkstap liggen dan twee onderscheidingen die elk aan een rouwkrans zijn gehecht. Een van die kransen is afkomstig van de in Helmond wonende onderofficieren, de andere van de familie. Achter de lijkkoets volgt de familie van de overledene, terwijl ook de burgemeester, omhangen met de tekenen van zijn waardigheid, de laatste eer bewijst. Na de kerkdienst trekt de stoet onder het spelen van de mars 'funèbre' (zij die ons verlaten) grafwaarts. Bij de Ameidebrug wordt halt gehouden en geeft het vuurpeloton een eerste salvo. Op de begraafplaats wordt nog twee keer maal gevuld, waarmee de plechtigheid beëindigd wordt. Een heldhaftige man is dan ten grave gedragen.

Bronnen:

- Missive van Marine Departement nr. 1648 van 4 juli 1857.
- Scheepvaart museum inv. B II 105.

Belevissen tijdens de Tweede Wereldoorlog

door Martin Geerts

De redactie van Helmonds Heem kreeg aantekeningen in handen van de heer August Fritsen uit Les Borges del Camp in Spanje. Daarin schrijft hij over zijn belevissen als jongeman tijdens de Tweede Wereldoorlog bij de ondergrondse in Helmond en Aarle-Rixtel. August Fritsen was de zoon van de toenmalige directeur/eigenaar van klokkengieterij Petit & Fritsen.

De belevissen waarover August schrijft begonnen in 1942, nadat hij Ad Pijnenburg had leren kennen. Pijnenburg was lid van het ondergrondse verzet en hij stimuleerde August om ook aan het verzetswerk mee te doen. Ad Pijnenburg was opzichter bij de Waterleiding maatschappij in Aarle-Rixtel en kon als zodanig beschikken over een motorfiets van het Oostenrijkse merk Puch. Om die motorfiets te rijden kreeg hij benzinebonnen. Die waren nodig want tijdens de oorlog was er namelijk van alles 'op de bon'. Voedingsmiddelen werden door de Duitsers op de bon gedaan om de duizenden onderduikers van voedsel af te snijden. Wie geen stamkaart had kon geen voedsel en andere goederen kopen. Om aan een stamkaart te komen moesten de mensen zich eerst bij de overheid melden met

hun persoonsbewijs. Was dat in orde dan werd er een controlezegel geplakt op dat persoonsbewijs en op de stamkaart.

De benzine was 'op de bon' omdat benzine in de oorlogsjaren erg schaars was. Uiteindelijk was er zelfs helemaal geen benzine meer te krijgen. Sommige handige sleutelaars onder de autobezitters losten dat probleem op door de motor van hun auto om te bouwen zodat die op houtgas of lichtgas kon rijden. Om het gas mee te nemen werd dan een enorme tank op het dak van de auto aangebracht (de houtvergasser) of werd de brandstof in een aanhangwagentje meegenomen. Pijnenburg kreeg dus benzinebonnen en als die op waren liet hij volgens August zijn motorfiets rijden op ether, die hij van de huisarts kreeg. Dat is gevaarlijk

want ether is uiterst brandbaar, maar wordt kennelijk nog wel eens gebruikt als hulpmiddel bij een koude start.

In de boerderijen in de omgeving van Helmond zaten veel onderduikers. Dat waren mensen die zich, tijdens de Tweede Wereldoorlog, vaak voor langere tijd verborgen om niet door de politie of de Duitsers te worden opgepakt. Op het hoogtepunt waren er alleen al in Nederland ruim 350.000 mensen

ondergedoken. Zij verstopten zich op zolders, in kelders of in andere geheime schuilplaatsen. Maar er was een groot probleem, want zoals hiervoor al gezegd, was het voedsel door de Duitsers 'op de bon' gedaan. Er was een groot tekort aan bonkaarten voor levensmiddelen en rookgerei. Om te proberen daar, voor de onderduikers, iets aan te doen is August in overleg met de KP Helmond (ondergrondse) gaan solliciteren bij het distributiekantoor, een kantoor

waar de bonkaarten werden bewaard, om daar op de afdeling 'uitreiking bonnen' te komen. Dat lukte en in de circa acht maanden dat hij daar heeft gewerkt heeft hij heel wat bonkaarten achterover weten te drukken en hij zorgde ervoor om er ook telkens een stamkaart bij te hebben zodat men steeds op zo'n stamkaart weer nieuwe kaarten kon krijgen.

De groep 'uitreiking' van het distributiekantoor ging regelmatig naar de omliggende dorpen om daar de bonkaarten uit te reiken. In Stiphout bijvoorbeeld, kwamen ze dan bij gemeentesecretaris Harrie Lambregts, die precies wist welke risico's er gelopen werden bij het achterover drukken van bonkaarten. Er zat ook een onderduiker bij drogist Van Vucht in Aarle-Rixtel. Die man heette Stan van Zuiden, dat was een jood die ook van bonkaarten werd voorzien. Dat ging zo tot August werd betrapt en hij een nacht op het politiebureau heeft doorgebracht. Maar hij had geluk, want met de hulp van een 'goede politiemans' werd hij weer vlug vrijgelaten. Dat betekende echter wel het einde van zijn baantje bij het distributiekantoor en daardoor kwam er weer volop tijd voor ander verzetswerk. Dat verzetswerk bestond uit hulp aan onderduikers, joden en vliegtuigbemanningen. Gewapende overvallen werden vermeden om, zoals later bleek, niet de aandacht van de Duitsers te trekken naar het 'Peelgebeuren'. De echte sabotageactiviteiten tegen de Duitse Wehrmacht kregen in onze omgeving pas betekenis in de septemberdagen van 1944. De werkjes voor Ad en August bestonden uit het rondbrengen van ondergrondse bladen en contact onderhouden met de onderduikers. De leiding van de verzetsgroep in onze omgeving zat in Bakel (de K.P. ofwel Koninklijke Patrouille, in de volksmond arts dokter Nelemans. Voor de leden van de verzetsgroep was hij Ome Jan en zijn assistent Noud van der Aa had als schuilnaam Koos. Bij de KP in Bakel en bij Frits de Bruin in Asten hebben Ad

en August met de motorfiets of fiets o.a. geweren gebracht die in de omgeving van Helmond gedropt waren.

Dat ging allemaal goed tot op zekere dag toen August bij Ad Pijnenburg in diens kantoor zat in zijn pension bij moeder Van Rooy in de Dorpstraat in Aarle-Rixtel en er een motor met zijspan stopte met twee SS-ers. Nog voordat die lui aan de voordeur waren, zaten August en Ad al in de achtertuin en renden ze door het weiland en de beemden naar de klokkengieterij. Daar kropen ze op een geheime zolder en 's avonds vluchtten ze verder naar boer Verbakel, tussen Beek en Donk en Gemert om daar onder te duiken bij anderen die daar al eerder door hen waren gebracht. Christ van Hout uit Aarle-Rixtel was daar ook en die had een accordeon bij zich. Er werd kaf op de vloer van 'den herd' gestrooid en 's avonds maakten de onderduikers een dansje met de twee flinke dochters van de boer. Overdag was het uitkijken geblazen en toen de lucht weer wat was opgeklaard zijn August en Ad terug gegaan om hun werkzaamheden voor het verzet weer op te pakken. Maar dat duurde niet lang, want kort daarop werd August bij een razzia in Helmond opgepakt en mee op transport gesteld naar Kamp Vught. Gelukkig wist hij al meteen te ontkomen, nog voordat hij geregistreerd werd.

Toen ze een keer, rond zeven uur 's avonds, langs het kanaal liepen kwam er een motor aan met twee Duitse militairen er op. De motor stopte, de moffen kwamen naar hen toe en een van hen riep: "Ausweis bitte". De kaarten moesten getoond worden en een voor een werden Ad en August gefouilleerd.

**Aan
de ingezetenen van Helmond.**

De Duitse militaire autoriteiten hebben er mijne aandacht op gevestigd, dat den laatsten tijd binnen deze gemeente ernstige wandaden, gericht tegen de Duitse bezetting of tegen leden der Weermacht werden gepleegd.

Zoo werden b.v.:

- binnen 14 dagen tijds tweemaal kabels van installaties der Weermacht vernield.
- vlugschritten aangeplakt met een voor de Duitsers beledigenden inhoud.
- artikelen tegen te hooge en mitsdien ongeoorloofde prijzen aan leden der Weermacht verkocht.
- gevallen vastgesteld waarin Duitse militairen bij hunne wandelingen door de stad op kwajongensachtige wijze werden gehinderd.

Als straf voor deze wandaden wordt in Helmond bij dezen op last van de genoemde autoriteiten een spertijd afgekondigd waarin, anderen dan Duitschers, zich niet buiten mogen bevinden. Dit verbod is algemeen en geldt ook voor het landelijk deel der gemeente, met uitzondering van het omheinde gebied om boerderijen voor de eigen bewoners en alleen voor noodzakelijk te verrichten werkzaamheden.

De spertijd loopt van **9 uur 's avonds tot 5½ uur 's morgens.**
Hij gaat in **op Vrijdag 4 April 1941 des namiddags 9 uur.**

Met de controle op den maatregel zijn belast de Duitse Weermacht en de Nederlandsche politie.

Op iedereen, die zich in verboden tijd op straat bevindt, en op eerste aanroep van de controleerende personen **NIET TERSTOND STILSTAAT**, wordt geschoten.

Personen, die in den spertijd buiten worden aangetroffen en niet daartoe gerechtigd zijn, worden in hechtenis genomen, terwijl verdere straffen zullen volgen.

Personen, die voor hun werk op de vliegvelden of in andere voor de Weermacht belangrijke bedrijven genoodzaakt zijn zich binnen den verboden tijd op straat te begeven, kunnen daarvoor een bewijs aanvragen ter Secretarie der Gemeente op Vrijdag 4 April 1941 tusschen des voormiddags 9 uur en des namiddags 8 uur.

DE BURGEMEESTER VAN HELMOND.

Helmond, 3 April 1941.

Verordening van de gemeente Helmond waarin een uitgaansverbod wordt uitgevaardigd. (uit het boek 'Helmond 1940-1945')

Gelukkig had August een plusfour aan, een broek met sluitingen aan de kuiten, die toen ook drollenvanger werd genoemd. Hij duwde de browning die hij in zijn broekzak had, vlug door de voering van die broek zodat het wapen omlaag viel en bij zijn kuiten bleef hangen. Zij boften dat het maar een vluchtige foullering was en de Duitsers reden weer weg. Die browning had August van zijn vader gekregen toen hij bij de ondergrondse ging en hij had dat ding vaak bij zich. Zij hadden ook de gewoonte om, als Duitsers wel eens de weg vroegen, die mensen altijd de verkeerde richting in te sturen. Zo van: *“Erste strasse lingsaf drassen!”*. Toen August met enkele vrienden eens aan tafel zat in café Van Vilsteren, op de Markt in Helmond, met een slecht biertje, kwam er een Helmonds meisje binnen met een Duitse militair. Die gingen aan de bar zitten. De jongens keken het meisje minachtend aan en ze spraken samen over haar toen de Duitser opeens riep: *“Sitzen Sie meine Verlobte nicht an zu gucken”*. En vóór August erbij dacht riep hij impulsief en vrij hard terug: *“Meine augen sind doch noch frei, nicht?”*. Er volgde geen commentaar meer, gelukkig maar eigenlijk.

De bevrijding kwam hoe langer hoe dichterbij en na de landing van de geallieerden in Normandië op 6 juni 1944 organiseerden August en zijn maten een zogenaamd landingsfeest waar veel vrienden van de ondergrondse bij aanwezig waren. Dat gebeurde in de hal van de, al vanaf het begin van de oorlog gesloten, klokkengieterij van August's vader. Fritske de Bruin kwam op de motor naar het feest met op de nummerplaat **D-Day** geschilderd. De Duitsers kwamen meer en meer in het

nauw en in augustus 1944, een maand vóór de bevrijding van Helmond, liep August met enkele vrienden langs het Wilhelminakanaal. Daar waren enkele Duitsers bezig mangaten te graven. Zij zagen de jongens en dwongen ze een schop te pakken en het graafwerk over te nemen. Maar dat duurde niet lang want toen August de kans schoon zag kneep hij er tussen uit en rende de Aarlese beemd in die achter de Kanaaldijk ligt en holde verder door weiden en sloten naar huis, de klokkengieterij in naar de geheime zolder. Ook Piet Beniers en Ad Pijnenburg volgden al gauw.

Toen de geallieerden bij Son zaten reden Ad en August daar op de Puch langs het Wilhelminakanaal naartoe. Zij spraken de Amerikanen, die hen vroegen hoe de situatie was in Helmond en omgeving. De jongens vertelden over de Duitse bewegingen in Helmond en reden terug om meer uitgebreide inlichtingen te verzamelen om dan later weer terug te gaan naar de Amerikanen met op tekening gebrachte posities van de Duitse eenheden. De eerste Amerikaanse sigaretten smaakten hen goed. Toen ze op het einde van de oorlog dachten dat alle Duitsers uit de omgeving weg waren, hoorden ze van een boer van de Aarlese Heikant dat een stel Duitse militairen zich ophielden in een boerderij op Scheepstal en waarschijnlijk probeerden te ontkomen aan de geallieerden. Dat was iets voor de jongens van de ondergrondse. Na overleg werd besloten dat August naar de boerderij zou gaan, zogenaamd om melk te gaan kopen, maar in werkelijkheid om te zien hoeveel moffen er zaten. Het bleken er drie te zijn en de boer en zijn familie waren er niet. Die drie Duitsers zaten zich te

Groepsfoto ter gelegenheid van het invasiefest na D-day, bij Klokkengieterij Petit en Fritsen te Aarle-Rixtel. V.l.n.r. zittend rondom de tafel: Jo v.d. Steen (Helmond), Gaston Remery (Asten), Sjannie v.d. Schans (Helmond), Frits de Bruijn, Jennie Soldaat (Helmond), Lex Fritsen, Liesje van Bussel (Helmond), Theo Maessen (Breda). Tweede rij Guus Fritsen, Mieteke Luijben (Helmond), Piet Beniers, Hein Fritsen, Miesje v.d. Heuvel, Jacques Hegeman (Helmond), Annemie Slegers (Helmond), Noud Verkuijten (Helmond), Romie Maessen (Breda), Ad Peijnenburg, van Bussel (Helmond). Derde rij: Broer van Ad van Pijnenburg, Theo van Duijnhoven en Maessen. (Collectie RHCE)

goed te doen aan eieren, ham en andere lekkere dingen. Ze zaten daar in de keuken, grenzend aan de stal. Terug bij zijn makkers van de ondergrondse vertelde hij wat hij gezien had en samen werd besloten om die lui te overvallen en in te rekenen. Krijn Roest, Henk Janssen, Piet Beniers, Piet Jaspers, Leo Relou en August Prinsen gingen de overval uitvoeren. Ze hadden als wapens de revolver van August, twee geweren en een stengun. Die stengun hadden ze in

Son van de Amerikanen gekregen. Daar gingen ze.

Bij de boerderij gekomen verdeelden zij zich in groepjes. Krijn en Henk gingen de boerderij van voren benaderen en Leo en August moesten de achterkant nemen vanwaar ze via de stal in de keuken konden komen. De twee Pieten kwamen van opzij. Zo was de boerderij omsingeld en konden de Duitsers niet ontkomen. Leo en August, met de

Het prachtige fabriekspand van Petit & Fritsen aan de Dorpsstraat in Aarle-Rixtel.
(foto Wikipedia)

stengun op scherp, gingen de stal binnen en toen Leo daarna de keukendeur opengooide en August klaar stond met de stengun gericht om de Duitsers tot overgave te dwingen, bleek er niemand meer in de keuken te zijn. Op datzelfde moment hoorden ze schoten, komende van de voorkant van het huis. Leo en August holden door de keuken en de kamer de hal in en daar lag in de deuropening Krijn. Ze snelden naar buiten en zagen nog juist één van de Duitsers op zo'n honderd meter afstand door de velden voor de boerderij wegrekken. August schoot zijn stengun leeg maar raakte niets. Daarna haastten ze zich naar de in de deuropening liggende Krijn, zwaar bloedend uit zijn zij. De anderen waren intussen ook ter plekke en bij het losmaken van zijn broek zagen zij dat Krijn een schotwond in de lies had en dat hij al dood was. De vraag was wat zij nu moesten doen en zij besloten dat Leo en August direct naar het ziekenhuis in Helmond zouden gaan om een ambulance te halen. De

Duitsers zijn, zoals ze later hoorden in handen gevallen van de geallieerden. Krijn werd enkele dagen later door zijn makkers met militaire eer begraven op het kerkhof van Aarle-Rixtel.

Ad Pijnenburg, Henk Janssen en August Fritsen hebben zich tegen het einde van de oorlog aangesloten bij het korps Stoottroepen dat zich toen aan het vormen was. Zij kregen uniformen en wat opleiding en werden al gauw ingezet bij de zuivering van Duitsers en sluipschutters in Den Bosch. In hun gelederen werd daarna gepraat over het gaan naar Indonesië om daar te helpen dat land te bevrijden van de Jappen. Voor August was dat echter niet mogelijk omdat het enorm druk zou worden in de klokkengieterij van zijn vader. Deze was niet zo jong meer en kon die drukte onmogelijk aan. Daarom besloot August zijn ontslag aan te vragen bij de Stoottroepen om bij zijn vader te gaan werken in klokkengieterij Petit & Fritsen.

Begunstigers van de Heemkundekring Helmont

ADMINISTRATIEKANTOOR VAN EKKENDONK
ADRIAANS WONEN EN WERKEN B.V.
AUTOBEDRIJF HOEFNAGELS DEALER CITROËN-HYUNDAI
BROECKX - PRAASTERINK MAKELAARS
COENEN
DRIESSEN VERF EN INTERIEUR
DRUKKERIJ VAN STIPHOUT
FOTO LAMBERT VAN DE KERKHOF
IL BORG HUIS MET DE LUTS
KAPSALON ARNO OBERENDORFF
KUIJPERS INSTALLATIES
LEEF EN ZORG SPECIALIST IN ZITCOMFORT
MAREIN ORGANIZING
MOSMAN AUTOSCHADE
NOTARISKANTOOR SPOORMAKERS
PIET ANDRIESEN B.V. EYE-CARE-PROFESSIONAL
RABOBANK
VAN NUENEN RIJWIELHANDEL
WIJNHUIS HELMOND
VAN DER VELDEN RE-INTEGRATIE
VAN DER WINKEL IJZERWAREN, GEREEDSCHAP, BOUWBESLAG

